

ระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยกับบทบาทของศาลภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

The Thai Criminal Justice System and Role of the Court : Post- Amendment of Section 165/2 of the Criminal Procedure Code

จิรัชยาพร ธนพลศาสตร์^{1*}

¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย

Jirassayaporn Thanapholsart¹

¹ Faculty of Law Thammasat University, Bangkok, Thailand

✉: * jirassayaporn.tha@dome.tu.ac.th

(*Author Corresponding Email)

Received: 24 June 2026; Revised: 14 July 2026; Accepted 20 July 2026

© The Author(s) 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอเกี่ยวกับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยก่อนและหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 33) โดยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 165/2 ซึ่งมาตราดังกล่าวนั้นเป็นการบัญญัติให้สิทธิกับผู้ถูกกล่าวหาในการแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย รวมถึงพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจึงทำให้ศาลมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจเรียกพยานหลักฐานตามที่ถูกกล่าวหาแถลงได้ ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นั้น ทำให้บทบาทของศาลและผู้ถูกกล่าวหาเปลี่ยนแปลงไป โดยบทความนี้จะทำการวิเคราะห์ให้เห็นถึงระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยทั้งช่วงก่อนและหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ว่าในแต่ละช่วงนั้นระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยเป็นระบบการดำเนินคดีในรูปแบบใด ไม่ว่าจะเป็นระบบกล่าวหา ระบบไต่สวน หรือระบบผสม ซึ่งเมื่อทราบถึงระบบในการดำเนินคดีแล้วจะทำให้ศาลและคู่ความเข้าใจบทบาทของตนเพิ่มมากขึ้นอันจะทำให้กระบวนการกลั่นกรองคดีของศาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคู่ความทุกฝ่าย

คำสำคัญ : ระบบการดำเนินคดีอาญา, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, การไต่สวนมูลฟ้อง

Abstract

This academic article aims to examine the Thai criminal procedure system before and after the amendment to the Criminal Procedure Code (No. 33), which introduced Section 165/2. This section grants the accused the right to submit statements of facts and legal arguments, as well as evidence beneficial to the court's consideration, during the preliminary examination

stage. Consequently, the court is vested with the discretionary power to summon such evidence as requested by the accused. The amendment to Section 165/2 of the Criminal Procedure Code significantly alters the traditional roles of both the court and the accused. Therefore, this article analyzes the Thai criminal procedure system prior to and following this amendment to determine its underlying procedural model, whether it functions as an adversarial, inquisitorial, or mixed system. A clear understanding of this procedural framework enables the court and the litigants to better comprehend their respective roles, thereby enhancing the efficiency of the court's case-screening process and ultimately benefiting all parties involved.

Keywords: criminal litigation system, Criminal Procedure Code, Preliminary Hearing

1. บทนำ

การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเกี่ยวกับสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ จากเดิมที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้อำนาจจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องไว้อย่างจำกัด โดยกระบวนพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องถูกมองว่าเป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์เท่านั้น การแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในครั้งนี้ กฎหมายกำหนดให้จำเลยมีสิทธิเพิ่มมากขึ้นโดยจำเลยสามารถแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย รวมถึงพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาได้ ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานหลักฐานที่จำเลยแถลงได้ ในการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวส่งผลให้ระบบการดำเนินคดีอาญา รวมไปถึงบทบาทของศาลและจำเลยในการไต่สวนมูลฟ้องก่อนและหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นั้น เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเข้าใจถึงระบบการดำเนินคดีอาญาจะทำให้ศาลและคู่ความเข้าใจบทบาทของตนเอง โดยผู้เขียนจะได้นำเสนอหลักการสำคัญของระบบการดำเนินคดีอาญาแต่ละระบบ และระบบการดำเนินคดีอาญาของศาลที่ใช้ในการไต่สวนมูลฟ้องก่อนและหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 อันจะนำไปสู่กระบวนการกลั่นกรองคดีอาญาที่มีประสิทธิภาพเพื่อลดปัญหาคดีล้นศาล

2. ระบบการดำเนินคดีอาญา

หากกล่าวถึงระบบการดำเนินคดีอาญานั้น แต่เดิมระบบการดำเนินคดีอาญาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ คือระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน ซึ่งทั้งสองระบบมีความแตกต่างกัน โดยเห็นได้จากแนวคิดโครงสร้างขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญา และวิธีการดำเนินคดีอาญาที่แตกต่างกัน ดังนี้

ระบบการดำเนินคดีอาญาระบบแรกที่จะกล่าวถึง คือ ระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ซึ่งเป็นระบบที่แก้ไขข้อบกพร่องของการดำเนินคดีในระบบไต่สวน โดยมีแนวคิดในการแยกองค์กรที่ทำหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องและองค์กรที่พิจารณาพิพากษาคดีออกจากกันและทั้งสององค์กรมีอิสระจากกัน ในระบบนี้ ผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับหลักประกันที่ว่า จะถูกลงโทษต่อเมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องคดีและศาลพิพากษาลงโทษ ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเสนอข้อเท็จจริงและการค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณา โดย

ผู้ถูกกล่าวหา มีลักษณะเป็นประธาน (Subject) ในคดี กล่าวคือ ผู้ถูกกล่าวหาจะมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณา และผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับสิทธิต่าง ๆ ในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาสามารถเลือกได้ว่าจะวางตัวอย่างไร ใช้สิทธิประการใด อย่างไร หรือจะเลือกใช้สิทธิบางประการหรือจะวางเฉยก็ย่อมได้ทั้งสิ้น ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบระบบกล่าวหานี้เป็นระบบที่ใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

ประการแรก ระบบกล่าวหาเป็นระบบที่คู่ความมีบทบาทสำคัญในการดำเนินคดี ซึ่งศาลจะเป็นเพียงผู้ชี้ขาด โดยศาลจะวางตัวอย่างเป็นกลางไม่แทรกแซงการดำเนินคดีหรือการสืบพยานของคู่ความ คู่ความจะต้องทำงานในเชิงรุกเพื่อพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของพยานของตน โดยการแสดงหลักฐานของฝ่ายตนเองเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดี ดังนั้น ระบบกล่าวหาจึงเป็นระบบที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของคู่ความ โดยมีศาลเป็นผู้มีหน้าที่เสมือนกรรมการเพื่อรักษากติกาในการต่อสู้คดีของคู่ความทั้งสองฝ่ายให้เกิดความเสมอภาค (อุทัย อาทิเวช, 2559) ในระบบกล่าวหาศาลจึงมีบทบาทเพียงการพิจารณาพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอต่อหน้าศาลและวินิจฉัยคดีจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น ศาลไม่สามารถเรียกพยานมาให้ข้อเท็จจริงหรือทำการไต่สวนหรือทำการไต่สวนพยานหลักฐานเพิ่มเติมเองได้ เพราะอาจเกิดข้อครหาในเรื่องการแทรกแซงการดำเนินคดีเพื่อเอื้อประโยชน์ให้คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในระบบกล่าวหา คู่ความทั้งสองฝ่ายจึงเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินคดีอาญา โดยศาลทำหน้าที่เป็นกรรมการที่เป็นกลาง (Passive Umpire) ควบคุมกระบวนการพิจารณา และรับฟังพยานหลักฐานจากการนำเสนอของคู่ความ (Langer, 2016)

ประการที่ 2 ระบบกล่าวหาเป็นระบบที่ใช้วิธีพิจารณาคดีที่เป็นปริทัศน์ (Cross – examination) เป็นการต่อสู้คดีกันระหว่างคู่พิพาท โดยคู่ความสองฝ่ายจะต้องต่อสู้กันโดยนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อให้ความจริงปรากฏ และตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักความเสมอภาคในการต่อสู้คดี ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการพิจารณาคดีต่อทุกฝ่าย ในระบบกล่าวหากำหนดให้ผู้ที่ถูกกล่าวหา มีภาระในการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำผิดโดยปราศจากข้อสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ส่วนฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยนั้นจะได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือพยานหลักฐานของฝ่ายผู้กล่าวหาที่ได้นำเข้าสืบ โดยใช้วิธีการถามค้าน (Cross – examination) เพื่อหักล้างความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม ซึ่งคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องแสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือของพยานฝ่ายตนว่าเป็นความจริงและมีน้ำหนักเพียงพอ (อุทัย อาทิเวช, 2559)

ประการที่ 3 ระบบกล่าวหาเป็นระบบวิธีพิจารณาที่ต่อสู้กันด้วยวาจา (Oral) โดยถือว่า พยานหลักฐานที่ได้มาจากการพิจารณาพิพากษาของศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเท่านั้นจึงจะสามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิพากษาคดีได้ และมีผลผูกพันคู่ความ การต่อสู้ด้วยวาจาเป็นวิธีการให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานโดยที่ศาลไม่อาจรู้ข้อเท็จจริงมาก่อนการสืบพยานในศาล ซึ่งระบบกล่าวหานี้มีจุดมุ่งหมายที่จะไม่ให้การดำเนินการชั้นพิจารณาคดีตกอยู่ใต้อิทธิพลของพยานหลักฐานที่ได้มาจากการสอบสวน (อุทัย อาทิเวช, 2559)

ประการสุดท้าย การพิจารณาในระบบกล่าวหาต้องกระทำโดยเปิดเผย (Public) ในการพิจารณาคดีของระบบกล่าวหา มีสิ่งที่บ่งบอกลักษณะการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยอย่างชัดเจน เช่น การมีคณะลูกขุนในการพิจารณาสำหรับบางประเทศซึ่งจะพิจารณาคดีโดยเปิดเผย อันเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งในการ

คุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่นานาประเทศให้การยอมรับและรับรอง รวมทั้งเป็นหลักการที่รัฐจะต้องให้การรับรองและคุ้มครองจำเลยในการพิสูจน์ความจริง นอกจากนี้ การพิจารณาคดีโดยเปิดเผยยังเป็นหลักประกันให้กับจำเลยในการที่จะไม่ถูกข่มขู่ กลั่นแกล้ง หรือการพิจารณาตามอำเภอใจ ในการที่จะพิสูจน์ความจริง เพราะคดีอาญาเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในชีวิตร่างกายและเสรีภาพ ซึ่งมีโทษที่ส่งผลกระทบต่อตัวจำเลยมากกว่าในคดีแพ่ง (อุทัย อาทิเวช, 2559)

ระบบการดำเนินคดีอาญาระบบต่อไปที่จะกล่าวถึง คือ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ระบบไต่สวนนั้นเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาในยุโรปดั้งเดิม ซึ่งในระบบไต่สวนศาลมีบทบาทหน้าที่ในการสอบสวน ฟ้องร้องและพิพากษาคดี ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาจะมีฐานะเป็นเพียงผู้ถูกไต่สวนจากศาล ซึ่งมีลักษณะเป็นกรรม (Object) ในคดี ในระบบไต่สวนผู้ถูกกล่าวหาจึงมีบทบาทในการดำเนินคดีน้อยและแทบจะไม่มีโอกาสในการที่จะได้แสดงความบริสุทธิ์ของตน การดำเนินคดีในระบบไต่สวนจะมีเพียงผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่สวนเท่านั้น อย่างไรก็ตามระบบนี้จะให้อำนาจชี้ขาดทั้งกระบวนการอยู่ในดุลพินิจของคนเพียงคนเดียวโดยไม่มีการตรวจสอบและคานอำนาจหน้าที่กัน (ณรงค์ ใจหาญ, 2563) จากการศึกษาพบว่าการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

ประการแรก ศาลเป็นผู้มีบทบาทนำในการดำเนินคดี (The Important Role Judges) โดยเริ่มตั้งแต่การดำเนินคดีในชั้นสอบสวนหรือชั้นไต่สวนซึ่งกำหนดให้มีผู้พิพากษาไต่สวนทำหน้าที่แสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานที่เห็นว่าต้องใช้ในกระบวนการพิจารณาซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากศาลในระบบกล่าวหาที่คู่ความมีบทบาทนำในคดี ซึ่งในระบบวิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวน ผู้พิพากษาหรือศาลมีอำนาจในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานในลักษณะเช่นเดียวกับพนักงานสอบสวน โดยในประเทศฝรั่งเศสและประเทศภาคพื้นยุโรปในหลายประเทศนั้น เรียกผู้พิพากษาที่มีอำนาจหน้าที่ในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐาน ว่า ผู้พิพากษาไต่สวน (Judge d'instruction) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดที่จะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาว่าคดีมีมูลเพียงพอที่จะดำเนินคดีกับผู้กล่าวหาหรือไม่ ด้วยลักษณะที่มีอำนาจหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานและแสวงหาข้อเท็จจริง บางครั้งจึงถูกเรียกว่า ผู้พิพากษาสอบสวน (Le juge d'investigation หรือ Investigating Judge) (อุทัย อาทิเวช, 2559) ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าในระบบไต่สวนศาลเป็นผู้มีบทบาทนำในการดำเนินคดี ซึ่งผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุก (Active Tribunals) ในการควบคุมกระบวนการ สอบสวน และแสวงหาพยานหลักฐานด้วยตนเอง (Langer, 2016) อันเปรียบเสมือนผู้ที่มีอำนาจในการบังคับบัญชาในกระบวนการพิจารณา มุมมอง วิธีคิด ตรรกะวิทยา และความเป็นกลางของศาลจึงมีบทบาทสำคัญในการพิจารณาของระบบไต่สวน

ประการที่ 2 ระบบไต่สวนมีวิธีพิจารณาคดีที่เป็นปรปักษ์กันเพียงเล็กน้อย โดยศาลหรือคณะลูกขุนจะเป็นผู้ทำการซักถามพยาน เมื่อศาลซักถามเสร็จแล้วจึงจะให้พนักงานอัยการ ทนายของคู่ความฝ่ายแพ่ง หรือทนายความของผู้เสียหาย และทนายของจำเลย ซักถามพยานได้ ดังนั้น จึงมีคำถามเพียงไม่มากที่จะต้องซักถามอีก แม้การซักถามพยานของพนักงานอัยการ ทนายของคู่ความฝ่ายแพ่ง และทนายของจำเลยจะมี

ลักษณะที่เป็นปรปักษ์กัน แต่ก็ไม่ถึงขนาดการต่อสู้คดีในระบบกล่าวหาที่เป็นหน้าที่ของคู่ความที่จะต้องต่อสู้กัน ตั้งแต่เริ่มการสืบพยานที่มีลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างชัดเจน (อุทัย อาทิวะ, 2559)

ประการที่ 3 ระบบไต่สวนมีวิธีพิจารณาที่เป็นลายลักษณ์อักษร ในระบบไต่สวนมีการบันทึกพยานหลักฐานที่ได้มาในชั้นไต่สวนไว้ในสำนวนการไต่สวน และสำนวนการไต่สวนดังกล่าวจะถูกนำมาเป็นพื้นฐานของการสืบพยานในชั้นพิจารณาของศาล ดังนั้น ศาลในระบบไต่สวนจะทราบถึงความเป็นมาของการดำเนินคดีในชั้นไต่สวน จากแนวคิดของระบบไต่สวนนั้นจะเห็นว่าการพิจารณาคดีในชั้นพิจารณานั้นเป็นการค้นหาความจริงซึ่งต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ชั้นไต่สวนตามหลักการค้นหาความจริงโดยรัฐเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่สมบูรณ์ก่อนการตัดสินคดี (อุทัย อาทิวะ, 2559)

ประการที่ 4 ในระบบไต่สวนนั้นการไต่สวนเป็นความลับ เนื่องจากการเปิดเผยข้อเท็จจริงที่ได้มาจากการไต่สวนจะกระทบเทือนต่อหลักข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และอาจทำให้ผู้ต้องหาเสียหาย ซึ่งไม่เพียงเฉพาะการส่งตัวไปเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีในชั้นพิจารณาของศาลเท่านั้น คำสั่งไม่ฟ้องคดีหรือคดีไม่มีมูลก็อาจสร้างความเสียหายแก่ผู้ต้องหาได้เช่นกัน โดยเห็นได้จากการที่ผู้ต้องหาร้องขอมิให้นำข้อเท็จจริงในคดีที่ตนต้องหาไปเผยแพร่ (อุทัย อาทิวะ, 2559)

ประการที่ 5 ระบบไต่สวนใช้วิธีการพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลย (trial in absentia) ซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิมของระบบไต่สวน แต่บางประเทศในระบบกล่าวหา ก็ได้ปฏิเสธแนวคิดนี้อย่างสิ้นเชิง โดยเป็นกรณีที่ศาลพิจารณาพฤติการณ์แห่งคดีแล้วเห็นว่าจำเลยหลบหนีการพิจารณาคดี (อุทัย อาทิวะ, 2559) และในประเทศไทยเองก็ได้นำหลักการนี้มาใช้ในกระบวนการดำเนินคดีอาญาแล้วเช่นกัน โดยกฎหมายไทยให้อำนาจศาลในการสืบพยานลับหลังได้ เช่น กรณีจำเลยขัดขวางการพิจารณา เป็นต้น

ประการที่ 6 ภาระการพิสูจน์ในระบบไต่สวน ระบบไต่สวนศาลเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดการซักถามพยาน การไต่สวนพยานเป็นไปในลักษณะการค้นหาความจริงที่ไม่มีรูปแบบของการใช้เทคนิคการถามค้าน เพื่อจับผิดหรือทำลายน้ำหนักของพยานหลักฐานฝ่ายตรงข้ามเหมือนระบบกล่าวหา จึงทำให้ระบบไต่สวนไม่มีหลักการเรื่องภาระการพิสูจน์ รวมถึงหลักการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยตามสมควรว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด และหลักการเกี่ยวกับบทตัดพยาน ดังเช่น ในระบบกล่าวหาซึ่งจะเห็นได้ว่าในระบบกล่าวหา นั้นภาระการพิสูจน์จะเป็นของผู้ถูกกล่าวหาหรือโจทก์ (อุทัย อาทิวะ, 2559) ดังนั้น ในระบบไต่สวนศาลจึงเป็นผู้พิจารณาถึงคุณค่าและการชั่งน้ำหนักในพยานหลักฐานที่ศาลเรียกมา

ประการสุดท้ายซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของระบบไต่สวน คือ การกำหนดให้การอุทธรณ์ฎีกาจำเลยต้องแสดงตนต่อหน้าศาลเพื่อยื่นอุทธรณ์ เป็นลักษณะอีกประการหนึ่งของระบบไต่สวนที่ต้องการลงโทษหรือตัดสิทธิของจำเลยที่หลบหนีไม่ให้มีสิทธิในการอุทธรณ์ ซึ่งในปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็ได้มีการบัญญัติในเรื่องการที่จำเลยจะอุทธรณ์แล้วต้องแสดงตนต่อหน้าศาลเพื่อยื่นอุทธรณ์เพิ่มเติมขึ้น อันเป็นการสะท้อนเห็นว่า ระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยมีการนำระบบไต่สวนมาใช้เพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันประเทศฝรั่งเศสก็นำหลักการคุ้มครองสิทธิของระบบกล่าวหามาใช้เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน (อุทัย อาทิวะ, 2559)

จากที่กล่าวถึงลักษณะสำคัญของระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในข้างต้นมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งสองระบบมีความแตกต่างกัน (อุตม รัฐอมฤต, 2562) ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้ ประการแรก การค้นหาความจริงจะเห็นได้ว่า ระบบกล่าวหาศาลเป็นศูนย์กลางคอยควบคุมให้คู่ความทั้งสองฝ่ายกระทำตามกฎเกณฑ์ในการนำเสนอพยานหลักฐาน ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่รับฟังและใช้ดุลพินิจวินิจฉัยจากพยานหลักฐานที่คู่ความได้นำสืบโดยโจทก์และจำเลยซึ่งเป็นปรปักษ์กันต่างนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาล โดยศาลไม่มีหน้าที่แสวงหาพยานหลักฐานด้วยตนเอง ซึ่งแตกต่างจากระบบไต่สวน ศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ไต่สวนแสวงหาข้อเท็จจริงและไม่ผูกพันที่จะรับฟังเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น ดังนั้น การตัดสินคดีเพื่อให้ได้ข้อยุติตามระบบไต่สวนเป็นการตัดสินคดีความเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมิใช่เฉพาะคู่กรณี ประการต่อมาหากพิจารณาถึงกฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยาน ในระบบกล่าวหา มีการกำหนดกฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยานอย่างเคร่งครัด ซึ่งศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีได้อย่างจำกัด และหากไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้อาจส่งผลถึงขนาดทำให้การแพ่งชนะคดีกัน แต่สำหรับระบบไต่สวนนั้นหลักสำคัญอยู่ที่การแสวงหาความจริงของศาล ดังนั้น ศาลจึงใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวางไม่มีกฎเกณฑ์พิจารณาที่เป็นแบบพิธีให้ต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัดเพียงแต่กำหนดถึงเฉพาะวิธีปฏิบัติที่สำคัญ ประการสุดท้ายที่ทำให้เห็นถึงความแตกต่างของระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน คือ จุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหา โดยในระบบกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาหรือฝ่ายจำเลยจะได้รับความคุ้มครองสิทธิในระดับเดียวกัน กฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองจำเลยในฐานะที่จำเลยเป็นบุคคลที่เป็นประธานแห่งสิทธิมิใช่วัตถุที่ถูกกระทำ จำเลยจึงมีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่โดยมีสิทธิรับรู้ข้อกล่าวหาและพยานหลักฐานทั้งปวงที่กล่าวหาตน มีโอกาสที่จะนำพยานหลักฐานมาต่อสู้หักล้างข้อกล่าวหาอย่างเต็มที่ พยานหลักฐานที่สำคัญที่จะได้จากการสืบพยานหลักฐานตามระบบกล่าวหา คือ พยานหลักฐานที่ได้จากการถามค้านพยานหลักฐานของคู่ความฝ่ายตรงข้าม พยานหลักฐานใดที่ไม่ผ่านกระบวนการนี้ โดยปกติแล้วจะรับไว้ในสำนวนไม่ได้ ซึ่งแตกต่างกับระบบไต่สวน ซึ่งการดำเนินคดีในศาลของระบบไต่สวนไม่ได้ยึดถือหลักการที่ว่าคู่ความมีสิทธิเท่าเทียมกัน การแสวงหาความจริงเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพิสูจน์ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตามที่จะได้มาซึ่งเบาะแสหรือสิ่งที่น่าเชื่อถือแม้จะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาที่สามารถนำมาใช้ได้ แต่ศาลจะต้องใช้ไหวพริบและวิจารณญาณไตร่ตรองเองโดยพิเคราะห์ถึงประโยชน์สาธารณะว่าพยานหลักฐานใดสมควรรับฟังหรือไม่ เพียงใด

เมื่อพิจารณาถึงความเหมือนและความแตกต่างของการพิจารณาคดีทั้งสองระบบแล้ว เห็นได้ว่าทั้งสองระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนต่างก็มีข้อดีข้อเสีย ซึ่งในปัจจุบันมีการข้อดีของแต่ละระบบมาปรับใช้จนเกิดเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาเพิ่มขึ้น คือ “ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบผสม” โดยระบบการดำเนินคดีอาญาของแต่ละประเทศจะมีลักษณะของวิธีพิจารณารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นหลัก ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าได้รับอิทธิพลจากแนวคิดในระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวน จึงมีการแบ่งกลุ่มระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

(1) กลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหา ได้แก่ ประเทศสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แอฟริกาใต้ และประเทศในกลุ่มเครือจักรภพอื่น ๆ

(2) กลุ่มประเทศที่ใช้ระบบไต่สวน จะอยู่ในกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม สเปน และ ประเทศที่ได้รับอิทธิพล เช่น ประเทศในแถบทวีปเอเชียและอเมริกาใต้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาในแต่ละประเทศจะมีปัจจัยมาจากการเมืองการปกครองหรือความจำเป็นในการปรับปรุง โครงสร้างหรือกลไกในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การที่ประเทศฝรั่งเศสนำเข้าระบบลูกขุนแบบประเทศอังกฤษมาใช้ในการพิจารณาคดีในศาลลูกขุน หรือบางประเทศได้รับอิทธิพลจากจารีตประเพณีโดยตรง เช่น ประเทศแอฟริกาใต้ที่ยกเลิกระบบลูกขุน และให้ผู้พิพากษาอาชีพเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแทน เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องการเหยียดสีผิวและการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ นอกจากนี้ กฎหมายของประเทศฝรั่งเศสและอิตาลี ยังได้มีการนำมาตรึงการต่อรองคำรับสารภาพในระบบกล่าวหามาใช้ ทั้งนี้ เพื่อเน้นประสิทธิภาพในการดำเนินคดีลดขั้นตอนยุ่งยากของกระบวนการพิจารณาและลดปริมาณการดำเนินคดีในศาล (อุทัย อาทิวะ, 2559)

ดังนั้น ระบบผสม (Mixed System or Hybrid System) คือ การนำข้อดีของทั้งสองระบบมาผสมผสานกัน เช่น การให้ผู้พิพากษาที่มีอำนาจซักถามพยานมากขึ้นในระบบกล่าวหา หรือการนำมาตรการคุ้มครองสิทธิจำเลยที่เข้มงวดมาใช้ในระบบไต่สวน อีกทั้ง ได้มีการเสนอแนวคิดในการนำข้อเสนอของระบบไต่สวนของประเทศภาคพื้นยุโรปมาปรับใช้กับระบบกล่าวหาของสหรัฐอเมริกา โดยนำเอาจุดแข็งของทั้งสองระบบเพื่อเสริมสร้างความถูกต้องและแม่นยำในการพิจารณาพิพากษาคดี โดยยังคงหลักการพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญไว้ โดยมีข้อเสนอที่สำคัญประการหนึ่งคือการเพิ่มบทบาทของผู้พิพากษาในการคัดเลือกและเริ่มซักถามพยานก่อนทนายความจะดำเนินการต่อ (Slobogin, 2025)

สำหรับระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยนั้น จากการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ความเห็น คือ ความเห็นนักกฎหมายซึ่งสำเร็จการศึกษากฎหมายจากประเทศอังกฤษ หรือรับราชการเป็นผู้พิพากษาส่วนใหญ่จะมีความคิดในทำนองเดียวกันว่า ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเป็นระบบกล่าวหา แต่อย่างไรก็ตามก็มีนักกฎหมายบางกลุ่มเห็นว่า ระบบของไทยมีลักษณะเป็นระบบไต่สวน เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้ให้อำนาจศาลเกี่ยวกับการสืบพยานไว้ เช่น มาตรา 229 และมาตรา 228 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งในระยะหลังมีความเห็นว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายลักษณะพยานของไทยมีลักษณะที่ใกล้เคียงทั้งระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน เนื่องจากในคดีอาญาการพิจารณาจะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินคดี คือ คู่ความ ผู้พิพากษาเป็นเพียงแต่ผู้คอยควบคุมกติกาให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยเรียบร้อย ส่วนที่เห็นว่าใกล้เคียงกับระบบไต่สวนนั้น เนื่องจากกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานของไทยเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง จึงมีความเห็นว่า ระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานของไทยเป็นระบบผสม เพราะได้นำหลักการจากระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาผสมผสานกันอยู่แต่ก็ยังคงยึดหลักของระบบกล่าวหาอยู่เป็นส่วนใหญ่ (อุทัย อาทิวะ, 2559) นอกจากนี้ ในคดีบางประเภทกฎหมายกำหนดให้ใช้ดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยเฉพาะ เช่น การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีค้ามนุษย์ คดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ซึ่งกฎหมายเหล่านี้กำหนดไว้ชัดเจนว่าให้นำระบบไต่สวนมาใช้ในการดำเนินคดี

ดังกล่าว ซึ่งหากระบบที่ใช้อยู่ของประเทศไทยเป็นระบบไต่สวนหรือระบบผสมที่ค่อนข้างไปในทางไต่สวนแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอันใดที่กฎหมายพิเศษเหล่านี้จะต้องเขียนกฎหมายระบุไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการดำเนินคดีอาญาในระบบกฎหมายของแต่ละประเทศมีวิวัฒนาการไปตามยุคสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่แต่ละประเทศประสบอยู่ในขณะนั้น และต้องหามาตรการที่เหมาะสมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แม้ว่ามาตรการที่นำมาใช้จะอยู่ในระบบและแนวคิดที่แตกต่างจากระบบดั้งเดิมของตน ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นแนวโน้มในการปรับเข้าหากันของแต่ละระบบอันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (อุทัย อาทิวะ, 2559) ดังนั้น การศึกษาระบบการดำเนินคดีอาญานั้น ทำให้เข้าใจถึงบทบาทในการดำเนินคดีของคุณความ และศาล ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลไม่ว่าจะเป็นบทบาทในเชิงรุกของคุณความในการค้นหาพยานหลักฐาน โดยโจทก์มีบทบาทที่จะต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำ ความผิดของจำเลย ส่วนจำเลยก็ต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ของตนในการดำเนินคดีในระบบกล่าวหาหรือบทบาทในเชิงรุกของศาลในระบบไต่สวนที่จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่พิสูจน์ทั้งความผิด และความผิดของจำเลย

จากที่ได้นำเสนอระบบการดำเนินคดีอาญาในข้างต้น ต่อไปจะกล่าวถึงระบบการดำเนินคดีของศาลที่ใช้ในการไต่สวนมูลฟ้องก่อนและหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายกำหนดให้จำเลยมีสิทธิเพิ่มมากขึ้น โดยให้จำเลยสามารถแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย รวมถึงพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาได้ โดยให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานหลักฐานที่จำเลยแถลงได้ จะเห็นได้ว่า การแก้ไขกฎหมายดังกล่าวส่งผลให้บทบาทของศาลและจำเลยในการไต่สวนมูลฟ้องก่อนและหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นั้น เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผู้เขียนขอแบ่งการวิเคราะห์ระบบของศาลที่ใช้ในการไต่สวนมูลฟ้องได้เป็น 2 ช่วง คือ ก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 และหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ดังนี้

3. ระบบการดำเนินคดีอาญาก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

ในการพิจารณาถึงระบบการดำเนินคดีอาญาของศาลในการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้น จากการศึกษาพบว่า จุดสำคัญที่ทำให้ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนแตกต่างกันมี 3 ประการ

ประการที่ 1 การค้นหาความจริง

การค้นหาความจริง กล่าวคือ การค้นหาความจริงของศาล โดยพิจารณาจากบทบาทของศาลในการค้นหาความจริงและการพิจารณาแสวงหาพยานหลักฐานของศาล ซึ่งก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นั้น การไต่สวนมูลฟ้องเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาระหว่างศาลกับโจทก์ ซึ่งศาลจะพิจารณาจากพยานหลักฐานที่โจทก์นำเสนอ โดยศาลวางตัวเป็นคนกลางเป็นผู้ควบคุม

กฎเกณฑ์และพิจารณาหลักฐาน เสมือนกับการเป็นกรรมการ ซึ่งศาลจะไม่มีหน้าที่ในการแสวงหาพยานหลักฐานด้วยตนเอง ฉะนั้น บทบาทของศาลและโจทก์ จึงเป็นไปในลักษณะที่โจทก์จะดำเนินการในเชิงรุก ส่วนศาลจะเป็นเพียงผู้รับข้อมูล จากนั้นจึงจะพิจารณาวินิจฉัยจากข้อมูลอันเป็นพยานหลักฐานที่ศาลได้รับไว้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่ศาลไม่มีบทบาทในการแสวงหาพยานหลักฐาน ในส่วนนี้ศาลจึงมีความเป็นระบบ กล่าวหามากกว่าระบบไต่สวน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องโจทก์จะมีบทบาทในการนำเสนอพยานหลักฐานของโจทก์เพียงฝ่ายเดียวที่จะให้ศาลเชื่อว่าคดีของโจทก์นั้นมีมูลที่ศาลจะรับคดีของโจทก์ไว้พิจารณา จึงเป็นที่มาของวาทะกรรมที่ว่า ชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้นเป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์ เท่านั้น อันเป็นการสะท้อนให้เห็นบทบาทในเชิงรุกของโจทก์ และในทางกลับกันนั้นจำเลยจึงมีบทบาทในชั้นไต่สวนมูลฟ้องน้อยมาก เนื่องจากกฎหมายกำหนดห้ามมิให้จำเลยนำพยานเข้าสืบ เพียงแต่มีอำนาจในการซักค้านพยานโจทก์เท่านั้น จำเลยจึงไม่มีบทบาทในเชิงรุกที่จะเสนอพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้เลย

ประการที่ 2 กฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยาน

หลักเกณฑ์นี้ พิจารณาจากการกำหนดกฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยานอย่างเคร่งครัด โดยศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีได้อย่างจำกัด กล่าวคือ ตามมาตรา 165 วรรคสอง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่า จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยานอย่างเคร่งครัด อันอาจส่งผลถึงขนาดทำให้การแพ่งชนะคดีกันได้ ส่งผลให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีได้อย่างจำกัด เนื่องจากข้อมูลหรือพยานหลักฐานที่ศาลจะรับฟังได้จะมาจากคู่ความฝ่ายโจทก์เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการนำเสนอพยานหลักฐานโดยคู่ความฝ่ายเดียว ส่วนจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกกล่าวหาที่ได้รับผลกระทบโดยตรงกลับทำได้เพียงการแต่งตั้งทนายเพื่อมาช่วยเหลือในคดีซึ่งเพื่อป้องกันสิทธิบางประการที่ผู้ถูกกล่าวหาอาจจะถูกลิดรอนจากกระบวนการไต่สวนในลักษณะนี้ ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากการกำหนดกฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยานที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยศาลต้องถือปฏิบัติตามหลักเกณฑ์อย่างเคร่งครัดนั้น ผู้เขียนเห็นว่า กรณียิ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าเมื่อพิจารณาจากความเคร่งครัดของกฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยาน บทบาทของศาลในส่วนนี้ยังคงเป็นระบบกล่าวหาประกอบกับการบัญญัติเรื่องกฎเกณฑ์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องไว้อย่างชัดแจ้งในการที่จำเลยห้ามนำพยานเข้าสืบ ซึ่งทำให้เห็นว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นได้เพียงผู้ตั้งรับในการที่จะซักค้านพยานโจทก์เพียงเท่านั้น มีเพียงโจทก์เท่านั้นที่กฎหมายให้อำนาจไว้

ประการสุดท้าย จุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหา

ประการสุดท้ายนี้จะพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ของกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหา หากกล่าวถึง ความเป็นระบบกล่าวหานั้น ผู้ถูกกล่าวหาหรือฝ่ายจำเลยจะได้รับความคุ้มครองสิทธิในระดับเดียวกัน โดยหลักเกณฑ์ของกฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองจำเลยในฐานะที่จำเลยเป็นบุคคลที่เป็นประธานแห่งสิทธิมิใช่วัตถุที่ถูกกระทำ จำเลยจึงมีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่โดยมีสิทธิรับรู้ข้อกล่าวหาและพยานหลักฐานทั้งปวงที่กล่าวหาตน มีโอกาสที่จะนำพยานหลักฐานมาต่อสู้หักล้างข้อกล่าวหาอย่างเต็มที่ ซึ่งจากที่กล่าวไปแล้วใน

ข้างต้นกฎหมายไม่อนุญาตให้ผู้ถูกกล่าวหาหน้าพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่สามารถที่จะตั้งทนายเพื่อซักค้านพยานโจทก์ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 แม้การซักค้านนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสืบพยานที่เป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของระบบกล่าวหาที่ตาม แต่สิทธิในการต่อสู้คดีทั้งปวงที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไปนั้น อาจกล่าวได้ว่า จะเริ่มต้นอย่างแท้จริงเมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาลแล้วเท่านั้น

ในทางกลับกันหากพิจารณาถึงจุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาในระบบไต่สวน ศาลไม่ได้ยึดถือหลักที่ให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน การแสวงหาความจริงเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพิสูจน์ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตามที่จะได้มาซึ่งเบาะแสหรือสิ่งที่น่าเชื่อถือแม้จะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาที่สามารถนำมาใช้ได้ ดังนั้น เห็นได้ว่า ในช่วงก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ผู้ถูกกล่าวหาอาจไม่มีสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ยังคงสามารถที่จะถามค้านพยานโจทก์ได้ ซึ่งจากจุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ผู้เขียนพบว่า ลักษณะในการดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าวยังคงมีความเป็นระบบกล่าวหามากกว่า

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ก่อนแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น การไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องระหว่างโจทก์และศาล ซึ่งจะเห็นได้จากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่เห็นว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์ โดยเทียบเคียงจากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6092/2559 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2151/2548 เป็นต้น โดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิเพียงการแต่งตั้งทนายเพื่อถามค้านพยานหลักฐานของโจทก์เท่านั้น แต่ไม่มีสิทธิในการนำพยานเข้าสืบ เนื่องจากยังไม่อยู่ในฐานะคู่ความ โดยศาลยังคงวางตัวในลักษณะการทำหน้าที่เป็นกรรมการ ไม่มีบทบาทในการเรียกพยานมาให้ข้อเท็จจริงโดยศาลจะพิจารณาจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอและในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ศาลจะพิจารณาจากพยานหลักฐานที่โจทก์นำเสนอเท่านั้น ซึ่งแม้กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถที่จะตั้งทนายในการถามค้านพยานโจทก์ได้อันเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือพยานหลักฐานของฝ่ายตรงข้าม แต่หากพิจารณาในแง่ของบทบาทของศาลแล้วนั้น ศาลไม่ได้มีบทบาทนำในการดำเนินคดี และไม่ได้มีอำนาจในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐาน โดยศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีได้อย่างจำกัด ดังนั้นจากการศึกษาค้นคว้า จึงพบว่าก่อนการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น บทบาทของศาลเป็นการดำเนินการกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในลักษณะของระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ซึ่งผู้บทบาทสำคัญในการนำเสนอพยานหลักฐานหรืออาจเรียกว่าผู้มีบทบาทนำคือ โจทก์ หรืออีกนัยยะหนึ่งคือโจทก์เป็นผู้มีบทบาทในเชิงรุกในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องก่อนการแก้ไข ในขณะที่ศาลเพียงพิจารณาจากพยานหลักฐานของโจทก์เพื่อวินิจฉัยว่าคดีของโจทก์ มีมูลหรือไม่ เท่านั้น

4. ระบบการดำเนินคดีอาญาภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

แต่เมื่อมีการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาล้วนนั้น โดยพิเคราะห์จากหลักเกณฑ์เดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งสามารถแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประการดังนี้

ประการที่ 1 การค้นหาความจริง

หากกล่าวถึงบทบาทของศาลในการค้นหาความจริงนั้น แต่เดิมก่อนการแก้ไข มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะเห็นได้ว่า ศาลไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการที่จะแสวงหาพยานหลักฐาน ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นำมาซึ่งการเพิ่มบทบาทของศาลในการที่จะเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ที่จำเลยแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่จะทำให้ศาลเห็นควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล มาประกอบการพิจารณาในการสั่งคดีได้ กรณีนี้ศาลจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงการรับฟังและใช้ดุลพินิจวินิจฉัยจากพยานหลักฐานที่โจทก์ได้นำสืบเพียงเท่านั้น แต่ศาลยังมีบทบาทในการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำประกอบการวินิจฉัยในการสั่งคดีตามที่จำเป็นและสมควร ซึ่งพยานที่ศาลเรียกมานั้นกฎหมายถือว่าเป็นพยานศาล ทำให้ศาลเข้ามามีบทบาทในการซักถามพยานซึ่งจากเดิมที่ศาลจะวางตัวเสมือนเป็นกรรมการ ศาลจึงมีบทบาทเพิ่มขึ้น อีกทั้งโจทก์และผู้ถูกกล่าวหาอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล

ดังนั้น การแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงทำให้บทบาทของศาลเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน นอกจากบทบาทของศาลที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วนั้น บทบาทของผู้ถูกกล่าวหาที่เปลี่ยนแปลงเช่นกัน แม้จะไม่ถึงขนาดที่จะมีบทบาทในเชิงรุกถึงขนาดที่จะนำเสนอพยานหลักฐานได้ แต่ก็ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาที่มีบทบาทในเชิงรุกเพิ่มมากขึ้นจากเดิมจากการที่มีการกำหนดให้แถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่สำคัญอันจะทำให้ศาลเรียกพยานดังกล่าวมาเพื่อประกอบการพิจารณาได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของศาลมีความโน้มเอียงไปในทางระบบไต่สวนมากกว่าความเป็นระบบกล่าวหา และผู้ถูกกล่าวหาที่เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในชั้นไต่สวนมูลฟ้องเช่นกัน

ประการที่ 2 กฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยาน

การที่กฎหมายบัญญัติให้ศาลมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้น โดยการที่ศาลอาจใช้ดุลพินิจในการที่จะเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ที่จำเลยแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล มาประกอบการพิจารณาสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควรมานั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจได้เพิ่มมากขึ้น หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นั้น เป็นกรณีที่กฎหมายให้ความสำคัญกับการแสวงหาความจริงของศาลจึงเปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้เพิ่มมากขึ้น แต่ไม่ถึงขนาดที่จะใช้ได้อย่าง

กว้างขวางหรือไร้ขอบเขตเพราะบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้ในทำนองว่า ศาลจะเรียกมาได้เท่าที่จำเป็นและสมควร

ซึ่งในการที่ศาลจะเรียกมาเท่าที่จำเป็นและสมควรนั้น คือ การที่ศาลใช้ดุลพินิจในการที่จะเรียกพยานมานั้นจะต้องถึงขนาดที่พยานนั้นจะทำให้การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของศาลเปลี่ยนแปลงไป โดยศาลไม่สามารถเห็นได้จากพยานหลักฐานที่โจทก์นำเสนอต่อศาลจึงต้องเรียกพยานดังกล่าวมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยสิ่งคดี ในส่วนบทบาทของโจทก์และผู้ถูกกล่าวหาภายหลังการแก้ไขนั้น ในประการนี้ก็จะเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับที่ได้วินิจฉัยไว้แล้วในประเด็นแรก กล่าวคือ บทบาทของโจทก์ในเชิงรุกที่จะนำเสนอพยานหลักฐานเฉกเช่นเดิม ส่วนผู้ถูกกล่าวหาที่อาจจะกล่าวว่ามีบทบาทในเชิงรุกเพิ่มขึ้นในการที่จะชี้ให้ศาลเห็นถึงพยานที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน แต่ก็ยังไม่ถึงขนาดที่นำพยานเข้าสืบได้ ในการแก้ไขเพิ่มเติมนี้น่าจะเป็นการสะท้อนบทบาทในเชิงรุกของศาลมากกว่าโจทก์และผู้ถูกกล่าวหา

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า การที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจได้นั้นยังคงมีกรอบแห่งการใช้ดุลพินิจไว้ ซึ่งยังคงมีความเป็นระบบกล่าวหามากกว่า แต่เพียงเพิ่มอำนาจให้ศาลในการค้นหาความจริง

ประการที่ 3 จุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิต่อผู้คดีของผู้ถูกกล่าวหา

ในระบบไต่สวนนั้นการแสวงหาความจริงเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพิสูจน์ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตามที่จะได้มาซึ่งเบาะแสหรือสิ่งที่น่าเชื่อถือแม้จะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาที่สามารถนำมาใช้ได้ แต่ศาลต้องใช้ไหวพริบและพิจารณาไตร่ตรองเองโดยพิเคราะห์ถึงประโยชน์สาธารณะว่าพยานหลักฐานใดสมควรรับฟัง

อย่างไรก็ตามการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากการเพิ่มบทบาทของศาลในการเรียกพยานหลักฐานแล้ว กฎหมายยังบัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาเพิ่มมากขึ้น จากเดิมที่จำเลยเพียงมีอำนาจในการแต่งตั้งทนายเพื่อซักค้านพยานโจทก์ได้นั้นกฎหมายยังเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอันสำคัญในการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องเพื่อที่ศาลจะสามารถใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานที่ผู้ถูกกล่าวหาอ้างถึงมาเพื่อประกอบการพิจารณาได้ ซึ่งหากพิจารณาในความเป็นระบบไต่สวนแล้วผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการไต่สวนจะไม่ทราบถึงกระบวนการพิจารณาของผู้ไต่สวนโดยพยานจะไม่ทราบว่าไต่สวนคดีอะไร ใครเป็นผู้ต้องหา เช่นเดียวกันผู้ถูกกล่าวหาที่ไม่ทราบถึงข้อหาที่ทำการไต่สวน เนื่องจากเป็นวิธีพิจารณาโดยลับ (ปกปิด ศรีสนธิ, 2552) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับบทบัญญัติและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยแล้ว การไต่สวนมูลฟ้องนั้น ศาลจะต้องส่งคำฟ้องให้ผู้ถูกกล่าวหา อีกทั้งการออกหมายเรียกหรือหมายนัดใด ๆ ของศาล ไม่ว่าจะเป็นคู่ความหรือพยานจะทราบถึงว่าเป็นการไต่สวนคดีใด ใครเป็นคู่ความ ตนถูกเรียกหรือนัดมาเพื่อดำเนินการอย่างไร ซึ่งทำให้เห็นว่าหากพิจารณาหลักเกณฑ์ในประการนี้แล้ว การแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังกล่าวเป็นการบัญญัติเพื่อจุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีจุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิใน

การต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาเป็นสำคัญ ซึ่งการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาอาจไม่ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ฉะนั้นหากพิจารณาในประการนี้จะเห็นว่าแนวคิดในทางของระบบกล่าวหามากกว่า

ดังนั้น การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยกำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหาอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของผู้ถูกกล่าวหาด้วยได้เป็นการเปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการที่ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและเห็นสมควร ซึ่งหากโจทก์และผู้ถูกกล่าวหาประสงค์จะถามพยานศาลนั้นจะทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลเท่านั้น ซึ่งเป็นการที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลัก “สิทธิของจำเลยในคดีอาญา” ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเป็นสำคัญและยังทำให้เห็นว่ากฎหมายอาญาเป็นผู้คุ้มครอง (protector) ผู้ถูกกล่าวหาด้วย มิใช่เพียงแต่จะลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว โดยเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถที่จะแถลงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับหลักอาวุธที่เท่าเทียม (equality of arm) ในการที่จำเลยจะต่อสู้ได้อย่างเป็นธรรม โดยหลักการอาวุธที่เท่าเทียม (equality of arm) นั้น เป็นหลักการสำคัญโดยกฎหมายจะต้องให้สิทธิคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563) ซึ่งเป็นหลักประกันการที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมซึ่งสอดคล้องกับหลักกฎหมายสากลอย่างกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ที่ประเทศไทยได้ให้การรับรองไว้ ซึ่งสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคต่อหน้าศาลและได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมกำหนดไว้ในข้อ 14 ของกติการะหว่างประเทศดังกล่าว นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่า ประเทศในทวีปยุโรปนั้นมีการกำหนดหลักการสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Right to a Fair Trial) ไว้ในข้อ 6 แห่งอนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของยุโรป (European Convention on Human Rights : ECHR) โดยมีหลักการประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง คือ หลักการอาวุธที่เท่าเทียมซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้มุ่งเน้นไปที่ความเท่าเทียมกันในเชิงเนื้อหาเป็นสำคัญ กล่าวคือ แต่ละฝ่ายจะต้องสามารถนำเสนอคดีภายใต้เงื่อนไขที่ไม่ทำให้ตนเองเสียเปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายต่างต้องรับรู้ถึงข้อต่อสู้และพยานหลักฐานของกันและกัน และสามารถโต้แย้งตอบโต้สิ่งเหล่านั้นได้ โดยองค์คณะผู้พิพากษาต้องเริ่มต้นการพิจารณาคดีโดยปราศจากอคติ และการสืบพยานจะต้องเป็นไปในลักษณะที่เปิดโอกาสให้มีการซักถามโต้แย้งกัน อันเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความเป็นระบบกล่าวหา โดยหลักการนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะในชั้นพิจารณาแต่หลักการอาวุธที่เท่าเทียมจะต้องได้รับการรับประกันตั้งแต่ช่วงเวลาที่จำเลยได้รับแจ้งข้อกล่าวหาทางอาญาจนถึงการสิ้นสุดการพิจารณาคดี (Ambos, K. 2018) การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงเป็นเสมือนหลักประกันประการหนึ่งให้กับผู้ถูกกล่าวหาในการที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม

อี ก ทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังกำหนดให้ การแถลงของผู้ถูกกล่าวหาสามารถที่จะระบุถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ อันเป็นการเพิ่มบทบาทของศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการเรียก

บุคคล เอกสาร หรือวัตถุตามคำแถลงของผู้ถูกกล่าวหาเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและเห็นสมควร ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ส่งผลให้ศาลมีบทบาทสำคัญในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐาน โดยบทบาทของศาลไม่ได้เป็นเพียงกรรมการเหมือนเดิมอีกต่อไป แต่ศาลกลายเป็นผู้มีส่วนพัวพันในการพิจารณาคดี ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจศาลในการที่จะเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร ซึ่งเป็นการให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานหลักฐานเพื่อนำไปสู่การแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ว่าคดีมีมูลเพียงพอที่จะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาหรือไม่ และพยานดังกล่าวที่ศาลเรียกมานั้นจะถือว่าเป็นพยานศาล ซึ่งศาลจะเป็นผู้ทำการถามพยานเอง โจทก์และผู้ถูกกล่าวหาจะสามารถถามพยานศาลได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของบทบาทของศาลในการค้นหาความจริงนั้น การแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทำให้กระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมีความโน้มเอียงไปทางระบบไต่สวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งศาลในระบบไต่สวน (inquisitorial system) นั้น มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ว่าคดีมีมูลเพียงพอที่จะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาหรือไม่ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับบทบาทของศาลไต่สวนฝรั่งเศสซึ่งทำหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานหรือกรณีคำสั่งการให้เจ้าหน้าที่ไปรวบรวมพยานหลักฐาน (Commission rogatoire) ตามที่ศาลเห็นสมควรแล้วนั้น (ปกป้อง ศรีสนิท, 2552) จะเห็นได้ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศส มาตรา 81 ศาลไต่สวนฝรั่งเศสจะต้องรวบรวมพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานหลักฐานที่แสดงความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย แต่ศาลไทยนั้นแม้จะมีบทบาทในการแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มมากขึ้นแต่ไม่ได้มีการกำหนดอำนาจของศาลไทยในลักษณะเช่นเดียวกันกับศาลไต่สวนฝรั่งเศสที่จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานในลักษณะที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่จำเลย แต่อย่างไรก็ตามศาลไต่สวนในทวีปยุโรปก็อยู่ภายใต้หลักการสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Right to a Fair Trial) ตามข้อ 6 แห่งอนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของยุโรป (European Convention on Human Rights : ECHR) ซึ่งทำให้ศาลในระบบไต่สวนก็ต้องคำนึงถึงหลักการดังกล่าวด้วยเช่นกัน (Ambos, 2018)

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายของไทยซึ่งหากกฎหมายมีเจตนารมณ์ที่จะให้นำระบบไต่สวนมาใช้จะมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเห็นได้จากในคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ และคดีค้ามนุษย์ ที่มีบทบัญญัติกำหนดให้นำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณา ซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 มาตรา 6 และ มาตรา 8 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีค้ามนุษย์ พ.ศ. 2559 ฉะนั้น หากกฎหมายมีเจตนารมณ์ที่จะให้นำระบบไต่สวนมาใช้จะเขียนไว้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากกฎหมายวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ และกฎหมายวิธีพิจารณาคดีค้ามนุษย์ นั้น ได้กำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องไว้คล้ายคลึงกันโดยเห็นได้จาก มาตรา 17 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 และมาตรา 24 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีค้ามนุษย์ พ.ศ. 2559 ซึ่งบัญญัติในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้ง ในการประชุมสภานิติบัญญัติเกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้มีการ

ชี้แจงให้เห็นว่า การแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 165/2 นั้น ต้องการให้มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาศัตินุติและประพฤตินิชอบ พ.ศ. 2559 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาศัตินุติ คำนุชย์ โดยเห็นได้จากตารางเปรียบเทียบบทบัญญัติในการที่จำเลยอาจแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย โดยผู้เขียนได้ทำตารางแสดงการเปรียบเทียบไว้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบบทบัญญัติในการที่จำเลยอาจแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย

มาตรา 17 วรรคสาม พ.ร.บ. วิธีพิจารณาศัตินุติและประพฤตินิชอบ	มาตรา 24 วรรคสอง พ.ร.บ. วิธีพิจารณาศัตินุติ คำนุชย์	มาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคำนุชย์
“ในการไต่สวนมูลฟ้องจำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูลและจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่เห็นสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”	“ในการไต่สวนมูลฟ้องจำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูลและจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่เห็นสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”	“ในการไต่สวนมูลฟ้องจำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูลและจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควรโดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”

จะเห็นได้ว่า แม้การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 จะเพิ่มบทบาทของศาลในการที่จะแสวงหาพยานหลักฐาน แต่กรณีดังกล่าวนี้เพียงทำให้ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ เป็นการที่กฎหมายให้อำนาจศาลเพิ่มเติมในการค้นหาความจริง แต่การดำเนินกระบวนการพิจารณาของไทยนั้นอาจแสดงให้เห็นเพียงว่าเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาในระบบกล่าวหาที่มีความโน้มเอียงไปทางระบบไต่สวนเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น โดยมีลักษณะเป็นการนำข้อดีของระบบไต่สวนมาปรับใช้ ในลักษณะที่เป็นระบบผสม (Mixed System or Hybrid System) คล้ายกับแนวคิดของ Christopher Slobogin ที่ได้นำเสนอแนวคิดในการนำข้อดีของระบบไต่สวนมาปรับใช้กับสหรัฐอเมริกา (Slobogin, 2025) และเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการเทียบเคียงจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยทั่วไปเป็นระบบกล่าวหา ประกอบกับลักษณะของคดีอาญา และคดีทุจริตที่มีความซับซ้อนมากกว่าคดีอาญาทั่วไป อีกทั้งตามรายงานคณะกรรมการปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยังได้สะท้อนให้เห็นว่า เจตนารมณ์ของการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 165/2 นั้น แม้จะมีแนวคิดมาจากมาตรา 17 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2559 และมาตรา 24 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2559 ก็ตาม แต่ก็มิได้มีเจตนารมณ์ที่จะให้เป็นไปในลักษณะของระบบไต่สวนอย่างเต็มรูปแบบ

5. สรุป

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงหลักการ 3 ประการ ที่จะทำให้เห็นว่า ระบบการดำเนินคดีอาญาทั้งระบบกล่าวหา และระบบไต่สวน มีความแตกต่างกัน โดยพิจารณาจากบทบาทของศาลในการค้นหาความจริง กฎเกณฑ์วิธีพิจารณาและการสืบพยาน และจุดประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิต่อผู้ถูกกล่าวหา พบว่า การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กำหนดให้ศาลมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งแตกต่างจากเดิมที่ศาลมีลักษณะเปรียบเสมือนกรรมการในกระบวนการพิจารณา แต่การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กฎหมายกำหนดให้อำนาจศาลในการที่จะเรียกบุคคล เอกสาร หรือ วัตถุมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร ซึ่งเป็นการให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานหลักฐานเพื่อนำไปสู่การแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ว่าคดีมีมูลเพียงพอที่จะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาหรือไม่ และพยานศาลที่ถูกศาลเรียกมานั้น ศาลจะเป็นผู้ทำการถามพยานเอง โจทก์และผู้ถูกกล่าวหาจะสามารถถามพยานศาลได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล ศาลจึงเป็นผู้มีบทบาทนำในการพิจารณา ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของบทบาทของศาลในการค้นหาความจริงนั้น การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 แม้จะได้รับแนวคิดมาจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2559 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2559 แต่ก็มิได้มีเจตนารมณ์ที่จะให้เป็นไปในลักษณะของระบบไต่สวนอย่างเต็มรูปแบบสำหรับกระบวนการพิจารณาโดยทั่วไป การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 จึงเป็นการทำให้ระบบการดำเนินคดีอาญาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมีความโน้มเอียงไปทางระบบไต่สวนเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังคงใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบระบบกล่าวหาในคดีอาญาทั่วไปที่ไม่ได้มีลักษณะเฉพาะหรือซับซ้อน แต่กรณีนี้อาจเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยนั้น มีลักษณะเป็นระบบผสมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ในปัจจุบันจะมีคำแนะนำประธานศาลเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง ตามมาตรา 165/2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ก็ยังไม่ปรากฏการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจหรือการดำเนินกระบวนการพิจารณาในลักษณะดังเช่นการออกคำแนะนำประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการ

ดำเนินคดีไม่สุจริตในคดีอาญาที่กำหนดบทบาทของศาล ตามมาตรา 161/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ชัดเจนขึ้น ก็จะทำให้ศาลสามารถเข้าใจถึงบทบาทของตนได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. (2559, 21 ตุลาคม). รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ครั้งที่ 1352-6/2559.

คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีโดยไม่สุจริตในคดีอาญา พ.ศ. 2569. (2569, 29 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา, 143(32 ก), 18–19.

<https://opsc.coj.go.th/th/content/page/index/id/201406>

ณรงค์ ใจหาญ. (2563). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 13, เล่ม 1). วิญญูชน.

ปกป้อง ศรีสนิท. (2552). ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในวิธีพิจารณาความอาญา. ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (บ.ก.), ยินห์ยัตบนหลักนิติธรรม: 72 ปี ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร (น. 119–146). โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2561, 2 พฤศจิกายน). การประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 74/2561.

<https://hdl.handle.net/20.500.14156/548916>

สำนักประธานศาลฎีกา. (2562). คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562.

<https://library.coj.go.th/th/media/53684/media-53684.html>

อุทัย อาทิวา. (2559). คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 3, เล่ม 1). วี.เจ.พรินต์ติ้ง.

Ambos, K. (2018). *European criminal law*. Cambridge University Press.

Langer, M. (2016). Strength, weakness, or both? On the endurance of the adversarial–inquisitorial systems in comparative criminal procedure. In J. E. Ross & S. C. Thaman (Eds.), *Comparative criminal procedure* (pp. 519–536). Edward Elgar Publishing.

<https://doi.org/10.4337/9781781007198.00028>

Slobogin, C. (2025). *Rehabilitating criminal justice: Innovations in policing, adjudication, and sentencing*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009586931.010>